

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

katedra pedagogiky

Požadavky ke státní závěrečné zkoušce v magisterském studijním programu Učitelství VVP pro SŠ a 2. stupeň ZŠ – pedagogika

Státní závěrečná zkouška z pedagogiky se zaměřením na sociální, resp. školní pedagogiku má výrazně syntetizující charakter. Studující mají prokázat, že si osvojili učivo ze základních oborových předmětů, které v průběhu dvouletého studia absolvovali a zároveň, že toto učivo dokáží propojit se znalostmi získanými v bakalářském stupni studia. Mají se orientovat v systému disciplín, které tvoří základ oborového studia pedagogiky tak, aby osvědčili schopnost samostatně odborně analyzovat problémy související s výchovou a vzděláváním v kontextu práce učitele. Mají být připraveni tvůrčím způsobem užít osvojené vědomosti, dovednosti a zformované postoje v praktické činnosti při výchově a vzdělávání ve školách (jako učitelé předmětu pedagogika a souvisejících vzdělávacích obsahů) i v pozici odborných pracovníků mimo rezort školství. Témata jsou rozdělena do tří okruhů. Studující si vylosuje jedno z čísel 1 – 15 u každého okruhu. Jedná se o témata, která budou východiskem pro rozpravu, nikoli o přesné znění zkušebních otázek – zkušební komise může dané téma zúžit či jinak formulovat. Při přípravě na státní zkoušku by měli studující přednostně vycházet z odborných informačních zdrojů, které byly zadány k prostudování v rámci požadavků v jednotlivých absolvovaných předmětech a které jsou uvedené v seznamu doporučené literatury ve Studijním informačním systému.

Okruh A

1. Pedagogický výzkum. Popis jednotlivých kroků v kvalitativním a kvantitativním výzkumu. Volba relevantního výzkumného problému. Zdroje informací v pedagogickém výzkumu – české a zahraniční odborné časopisy, české a zahraniční pedagogické organizace.

2. Kvalitativní výzkum v pedagogice. Designy kvalitativního výzkumu: zakotvená teorie (podstata, typy kódování – otevřené, axiální a selektivní), případová studie (podstata, typy případových studií), etnografie (podstata, typické charakteristiky). Příklady metod sběru dat v kvalitativním výzkumu: pozorování, rozhovor. Příklady kvalitativních výzkumů v pedagogice.

3. Kvantitativní výzkum v pedagogice a deskriptivní statistika. Dotazníková šetření - konstrukce dotazníku, typy škál pro měření postojů (Likertova, bipolární a hodnotící škála). Strukturované pozorování. Deskriptivní statistika – četnosti, míry polohy, míry variability, korelační koeficient, grafické znázornění dat.

4. Typy výběrů v kvalitativním a kvantitativním výzkumu, inferenční statistika. Typy výběrů v kvantitativním výzkumu – náhodné a nenáhodné výběry, popis procesu sběru dat, výhody a nevýhody jednotlivých výběrů. Typy výběrů pro kvalitativní výzkum. Inferenční statistika – t-testy, F-testy, chí-kvadrát test a regresní analýza.

5. Smíšený výzkum v pedagogice. Podstata, výhody a nevýhody. Modely smíšeného výzkumu – simultánní kombinování, sekvenční kombinování, triangulace. Jednofázové plány smíšených modelů. Příklady využití smíšeného výzkumu v pedagogice.

6. Experimenty v pedagogickém výzkumu. Druhy porušení interní a externí validity v experimentech, modely předexperimentálních, kvaziexperimentálních a pravých designů, možná porušení validity u jednotlivých modelů, příklad faktoriálního designu, konkrétní příklady využití experimentů v pedagogickém výzkumu.

7. Hodnocení výsledků českých žáků v mezinárodním srovnání. Organizace pořádající mezinárodní srovnávací výzkumy ve vzdělávání. Popis výzkumů TIMSS a PISA, jejich porovnání z hlediska obsahového zaměření, testované populace a formátu testových úloh. Výsledky českých žáků v oblasti čtenářské, přírodovědné a matematické gramotnosti.

8. Didaktické testy. Druhy didaktických testů, typy testových úloh, postup konstrukce didaktického testu, vlastnosti testových úloh – obtížnost, citlivost a analýza nenormovaných odpovědí, validita testu, reliabilita testu – vzorce pro její výpočet, standardizace testu, příklady standardizovaných testů studijních předpokladů, modely srovnávání testů.

9. Teorie výchovy a jejich klasifikace. Definice, cíle a předmět teorie výchovy. Vybrané klasifikace teorií výchovy 20. století (esencialismus, progresivismus, rekonstruktivismus, antipedagogika aj.).

10. Kritické teorie výchovy. Zdroje kritických teorií. Představitelé vybraných kritických teorií reprodukce (Bernstein, Bourdieu) a transformace (Illich, Freire, Giroux, Chomsky).

11. Ideologie a edukace. Definice ideologie, edukační ideologie. Edukační ideologie a problémy školství. Klasifikace edukačních ideologií (náboženské ideologie, konzervatismus, liberalismus, agrarismus, nacionalismus, socialismus, totalitarismus aj.).

12. Teoretické a metodologické otázky srovnávací pedagogiky. Definice, předmět, funkce a užitečnost srovnávací pedagogiky. Teorie, metody a přístupy srovnávací pedagogiky.

13. Vznik a vývoj srovnávací pedagogiky ve světě a v České republice. Jednotlivé fáze vývoje srovnávací pedagogiky (laická, iniciační, teoretická a vědecká). Instituce a organizace, které se zabývají srovnávací pedagogikou.

14. Školské systémy ve světě a jejich typizace. Mezinárodní norma pro klasifikaci vzdělávání ISCED. Základní typologie školských systémů a příklady zemí (klasický model, model s oddálenou hlubší diferenciací, model s jednotnou školou).

15. Trendy a problémy v oblasti vzdělávání a školských systémů v mezinárodním kontextu. Školské reformy v zahraničí. Modely vysokoškolských systémů v Evropě, typologie řízení školství v zemích Evropské unie, modely vzdělávání učitelů.

Okruh B

1. Systém kurikulárních dokumentů. Rámcové vzdělávací programy pro střední odborné vzdělávání a jejich struktura. Specifika skupiny oborů Pedagogika, učitelství a sociální péče. Vzdělávací oblast Pedagogicko-psychologické vzdělávání v rámcových vzdělávacích programech. Implementace tematického celku „Proměny vzdělávacího kontextu, vzdělávací politika ČR a EU“.

2. Odborné kompetence v RVP skupiny oborů Pedagogika, učitelství a sociální péče. Tři skupiny odborných kompetencí: Připravovat, realizovat a evaluovat výchovně vzdělávací a zájmové činnosti, Dbát na bezpečnost práce a ochranu zdraví při práci, Jednat ekonomicky a v souladu se strategií trvale udržitelného rozvoje. Analýza odborných kompetencí a jejich odraz ve vzdělávací oblasti odborného pedagogického vzdělávání. Implementace tematického celku „Prostředky lidské komunikace“.

3. Analýza vzdělávací oblasti Pedagogicko-psychologické vzdělávání pro obor Předškolní a mimoškolní pedagogika, mezioborové vztahy. Charakteristika vzdělávací oblasti. Cílové zaměření vzdělávací oblasti a struktura vzdělávacího obsahu, očekávané výstupy. Implementace tematického celku „Pedagogické projektování, vztah mezi RVP pro předškolní vzdělávání a ŠVP mateřské školy“.

4. Analýza vzdělávací oblasti Pedagogicko-psychologické vzdělávání pro obor Pedagogické lyceum, mezioborové vztahy. Charakteristika vzdělávací oblasti. Cílové zaměření vzdělávací oblasti a struktura vzdělávacího obsahu, očekávané výstupy. Implementace tematického celku „Zdroje pedagogických informací“.

5. Analýza vzdělávací oblasti Pedagogicko-psychologické vzdělávání pro obor Pedagogika pro asistenty ve školství, mezioborové vztahy. Charakteristika vzdělávací oblasti. Cílové zaměření vzdělávací oblasti a struktura vzdělávacího obsahu, očekávané výstupy. Implementace tematického celku „Profese pedagoga (učitele, vychovatele aj.), sebereflexe žáka vzhledem k nárokům práce pedagoga“.

6. Výchovně-vzdělávací cíle ve výuce pedagogiky střední odborné školy. Praktické a emocionální potřeby žáků střední odborné školy s pedagogickým zaměřením. Způsob formulace výukových cílů, jejich význam a domény cílů, taxonomie cílů podle kognitivní náročnosti a její využití v práci učitele. Implementace tematického celku „Cíle a obsah vzdělávání“.

7. Plánování výuky pedagogiky. Vztah mezi cíli hodiny, hodnocením výsledků učení a činnostmi žáků, kongruentní a zpětné plánování. Výběr činností pro vyučovací hodinu pedagogiky, struktura vyučovací hodiny, příprava učitele na vyučování. Implementace tematického celku „Organizační formy vyučování, metody výuky.“

8. Hodnocení výsledků učení ve výuce pedagogiky. Specifika hodnocení kognitivních a afektivních cílů. Hodnocení činností, autoevaluace pedagoga. Typy hodnocení podle vztahové normy, podle míry participace žáků. Sumativní a formativní hodnocení. Implementace tematického celku „Základy pedagogické diagnostiky.“

9. Vyučování založené na evidenci, efektivní výukové strategie ve výuce pedagogiky. Výběr efektivních strategií ověřených pedagogickým výzkumem. Tradiční didaktické zásady ve světle současných poznatků psychologie učení a pedagogického výzkumu. Implementace tematického celku „Vývoj školství na českém území.“

10. Transmisivní vyučování pedagogiky a podmínky pro jeho efektivní realizaci. Behaviorálně orientovaný model výuky, parametry kvalitního výkladu. Typické výsledky učení, struktura vyučovací hodiny, organizační formy výuky, role učitele a činnosti žáků. Příležitosti a rizika transmisivního vyučování. Implementace tematického celku „Základy metodologie pedagogických věd a jejich uplatnění“.

11. Konstruktivistické vyučování pedagogiky a podmínky pro jeho efektivní realizaci. Konstruktivisticky orientovaný model výuky, problémové a badatelsky orientované vyučování. Induktivní vyvozování významu nového učiva, rozvoj metakognice. Typické výsledky učení, struktura vyučovací hodiny, organizační formy výuky, role učitele a činnosti žáků. Příležitosti a rizika konstruktivistického vyučování. Implementace tematického celku „Sociálně negativní jevy ohrožující děti a možnosti prevence“.

12. Kooperativní výuka pedagogiky a podmínky pro její efektivní realizaci. Sociálně orientovaný model výuky, kooperativní výukové struktury a jejich (postupně) začleňování do výuky. Typické výsledky učení, struktura vyučovací hodiny, role učitele a činnosti žáků. Příležitosti a rizika kooperativního vyučování. Implementace tematického celku „Základní metody předškolního vzdělávání“.

13. Klíčové kompetence a jejich rozvoj ve střední odborné škole pedagogického zaměření. Charakteristika, smysl a cíl klíčových kompetencí. Realizace klíčových kompetencí v ŠVP, analýza vhodných výukových strategií a modelů výuky, podporujících rozvoj klíčových kompetencí. Implementace tematického celku „Obsah a formy vzdělávání ve volném čase“.

14. Průřezová témata v kurikulu střední odborné školy pedagogického zaměření. Mezioborové vazby a vztah ke vzdělávací oblasti Pedagogicko-psychologické vzdělávání. Charakteristika, cíle a způsoby realizace průřezových témat. Implementace tematického celku „Etické a právní aspekty práce pedagoga“.

15. Individualizace a personalizace výuky pedagogiky, vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Žáci se specifickými poruchami učení, žáci s postižením nebo sociálním znevýhodněním, nadaní žáci. Analýza výukových strategií a modelů výuky z hlediska jejich možností pro individualizaci výuky. Implementace tematického celku „Přístupy ke vzdělávání dětí s postižením nebo sociálním znevýhodněním“.

Okruh C – zaměření na sociální pedagogiku

1. Náhradní (rodinná) péče o nezletilé děti (jednotlivé formy náhradní rodinné péče a jejich specifika; obecná pravidla náhradní rodinné péče; předadopční péče; právně volné dítě; osvojení se souhlasem či bez souhlasu rodičů; etapy procesu náhradní péče; identifikace institucí; které se do procesu náhrad. péče zapojují; zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc; sociálně osiřelé děti; souvislost baby boxů a utajovaných porodů s náhradní péčí).

2. Základní principy rodinného práva; sociální práce s rodinou (pojetí rodiny; pojem manželství; uzavření manželství; zánik manželství a péče o dítě; alternativní varianty rodinného soužití a výchova dětí; rodinná domácnost; povinnosti a práva partnerů; práva a povinnosti dětí a rodičů; preventivní; výchovná a sankční opatření; mediační služba; forenzní sociální práce; sanace rodiny).

3. Základní účel a principy výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních (typy zařízení poskytující ústavní či ochrannou výchovu a jejich bližší specifikace; předběžné opatření; probační a mediační služba; informační systém mezi školskými zařízeními pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a soc. kurátory; možnosti zapojení učitele při výkonu ústavní či ochranné výchovy).

4. Pojetí, význam a metody sociální práce (soc. práce jako věda a její vztah k sociální pedagogice; zaměření a cíle soc. práce; typologie přístupů soc. pracovníka ke klientovi; zásady komunikace s klientem; typologie (problémových) klientů; etapy soc. práce; vysvětlení pojmů soc. šetření v rodině - home visiting - návštěva v rodině; strategie a postupy při soc. intervenci).

5. Kontinuální sociální práce s pachateli trestné činnosti (základní principy trestního práva; specifika práce s mladistvým - soudnictví ve věcech mládeže; soc. kurátor pro mládež a přestupkové řízení proti mladistvým; činnost a postavení soc. kurátora pro dospělé; penitenciární péče; probační a mediační služba).

6. Postavení dítěte ve společnosti (historické etapy poznávání dítěte a dětství; základní principy soc. právní ochrany dětí v ČR; poskytovatelé soc. právní ochrany dětí; činnosti soc. pracovníka a soc. kurátora; sladění rodinného a pracovního života; základní specifika soc. práce s rodinou; zásady při komunikaci s dětským klientem; typologie rodin; identifikace a hodnocení ohroženého dítěte; zapojení učitele do soc. právní ochrany dětí).

7. Základní pojetí sociálních služeb (úkol soc. služeb; vysvětlení triády soc. služeb; druhy a formy soc. služeb; charakteristika soc. služeb pro děti a dospívající; příspěvek na péči; etický kodex; syndrom vyhoření; supervize; komunitní plánování a komunitní soc. práce; terénní sociální práce a terénní sociální služby; pracovník v soc. službách; standardy kvality poskytování soc. služeb; restriktivní opatření při poskytování soc. služeb).

8. Problematika násilí v rodině (definice násilí; definice partnerského násilí; znaky partnerského násilí; druhy a formy partnerského násilí; typologie partnerského násilí; etiologie; charakteristika oběti a pachatele; definice stalkingu; syndrom CAN; syndrom EAN; právní úprava násilí; terapie a prevence násilí; instituce pomáhající obětem násilí).

9. Chronicky nemocné dítě ve školském zařízení (definice chronicky nemocného dítěte; dělení a stručná charakteristika vybraných chronických onemocnění u dětí /definice; etiologie; klinický obraz; terapie a prevence/: diabetes mellitus; astma; epilepsie; alergické onemocnění; dopady chronického onemocnění na pobyt dětí ve školském zařízení).

10. Základní vymezení sociální deviace (sociální deviace a pojmy obsahově blízké, vymezení a druhy normality, definiční znaky sociální deviace, sociální a nesociální deviace, vlastnosti sociálních deviací, cíle, funkce a příčiny deviantního chování, hodnotové aspekty deviantního chování, neutralizační mechanismy ve vztahu k deviantnímu chování).

11. Vybrané teorie deviantního chování (základní koncepce sociální deviace; biologické, psychologické a sociologické teorie deviantního chování a jejich význam pro teorii a praxi v sociálních vědách, sekvenční modely deviantního chování).

12. Životní způsob a životní styl (životní styl ve spjatosti s životními podmínkami, prostředí lokální a globální – globální životní styl, fáze životního stylu a individuální diferenciacie v životním stylu; vliv masmédií na utváření životního stylu, kvalita života, volný čas, význam subkultur při formování životního stylu).

13. Zdraví a nemoc v životě člověka. Bio-psychosociálně-spirituální koncepce lidské existence, holistické pojetí člověka. Přístupy ke zdraví a nemoci – vybrané teorie zdraví a nemoci, koncepce patogeneze a salutogeneze. Determinanty zdraví člověka a možnosti jejich ovlivňování.

14. Stres a jeho zvládání. Soudobé pojetí stresu, příklady stresorů a jejich klasifikace, zvládání stresu – copingové styly a strategie, osobnostní a sociální moderátory stresu (např. locus of control, sense of coherence, resilience, hardiness, sociální opora aj.).

15. Sociální a edukační gerontologie (gerontologie a její subdisciplíny; vymezení a členění stáří; fyziologické změny ve stáří – biologické, psychické a sociální; nejčastější onemocnění ve stáří; zdravotně-sociální služby pro seniory; příprava na stáří; edukace a aktivizace ve stáří; problematika umírání a smrti).

Okruh C – zaměření na školní pedagogiku

1. Vzdělávací politika jako vědní obor. Terminologie (3 významy slova politika: polity, politics, policy), základní dokumenty vzdělávací politiky ČR (strategické), instituce v ČR (přehled ostatních přímo-řízených organizací MŠMT a jejich role), aktéři vzdělávací politiky a příklady konfliktů jejich zájmů.

2. Vývoj vzdělávací politiky ČR po roce 1989. Fáze vývoje (schematizace transformačního procesu), hlavní změny, přehled koncepčních dokumentů (Bílá kniha, aj.), hodnocení pozitiv a negativ vývoje školství po roce 1989.

3. Širší a užší pojem kurikula. Způsoby vymezení obsahu vzdělávání (učební plán a osnovy, výstupy, standardy). Projektované, realizované, osvojené kurikulum. Filozofický pohled: minulé, přítomné a budoucí jako tři zdroje učiva. Rozdíly mezi behaviorálně a kognitivně orientovanými kurikuly. Žakovská pojetí učiva. Zprostředkující a vstřícný model tvorby kurikula.

4. Kurikulum v perspektivě srovnávací pedagogiky. Vývoj kurikula v rozvinutých zemích. Kurikulární dokumenty regulující výuku v České republice. Stručná historie od roku 1989, současný stav – rámcové vzdělávací a školní vzdělávací programy, jejich tvorba, implementace, evaluace a úpravy. Přizpůsobení obsahu vzdělávání individuálním potřebám žáků. Výhody a rizika decentralizovaného kurikula.

5. Škola jako sociální instituce, funkce současné školy. Koncept sociální instituce. Funkce školy (manifestní a latentní). Kritické teorie školy. Scénáře budoucnosti školy dle OECD a naplňování funkcí vzdělávací instituce v nich. Škola jako společenství a učící se organizace.

6. Škola jako běžná a specifická organizace. Charakteristiky organizace (prvky, struktury), chování lidí v organizaci. Škola jako specifická organizace (rozvolněná vazba). Správa, řízení a vedení škol. Konkurence a trh ve školství. Proces změny.

7. Klima a kultura školy. Původ, shody a rozdíly pojmů kultura a klima organizace. Způsob zjišťování a význam klimatu a kultury školy. Klima sboru, třídy – komponenty. Součástí kultury. Kultura efektivních škol. Fyzické, organizační a sociálně-kulturní prostředí školy.

8. Evaluace ve vzdělávání. Teorie kvality a efektivity ve vzdělávání, metodologické přístupy, subjekty a objekty evaluace. Hodnocení vzdělávacího systému a jeho úrovní. Kritéria a indikátory, vztah ke vzdělávacím cílům. Evaluační metody, nástroje a postupy. Formativní a sumativní přístupy v evaluaci.

9. Autoevaluace a externí evaluace školy. Zodpovědnost České školní inspekce a zřizovatelů škol. Procesy autoevaluace školy, zapojení různých aktérů do autoevaluace školy, metody autoevaluace školy, jejich přednosti a rizika, interpretace výsledků autoevaluace, propojení autoevaluace a externí evaluace, metaevaluace.

10. Školní hodnocení žáků. Školní hodnocení žáků a koncepce vzdělávání. Funkce školního hodnocení. Aktuální zahraniční trendy v hodnocení žáků.

11. Sumativní a formativní hodnocení. Rozdíl mezi hodnocením v sumativní a formativní funkci. Poskytování zpětné vazby, práce s chybou, stanovování výukových cílů, stanovování kritérií hodnocení, sebehodnocení a vrstevnické hodnocení.

12. Profese a hodnocení učitele. Profesionalizace učitelů, různé přístupy k hodnocení kvality práce učitelů. Profesionální standardy – zahraniční zkušenosti, struktura obsahových standardů, aktuální situace zavádění kariérního systému v ČR, profesní portfolio a další nástroje dokladování profesního výkonu.

13. Profesionální rozvoj učitelů. Uvádění do profese (indukce), další vzdělávání, celoživotní vzdělávání. Efektivní formy profesního rozvoje (TALIS), legislativní podmínky DVU. Akční výzkum jako nástroj profesního rozvoje učitelů.

14. Sociální stratifikace a pojetí spravedlivosti. Sociální nerovnosti a vzdělání, vzdělanostní mobilita, teorie sociální a kulturní reprodukce (P. Bourdieu, B. Bernstein), racionální jednání, koncept rovnosti příležitostí ve vzdělávání a teorie spravedlivosti.

15. Diferenciace ve vzdělávacím systému. Vnější a vnitřní diferenciaci, dopady vnější diferenciaci, argumenty obhájců a kritiků vnější diferenciaci a opatření vzdělávací politiky. Vnější diferenciaci v českém vzdělávacím systému – vývoj po roce 1989, výsledky výzkumů.